

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Damsterdiep 12, Groningen
Status: BBP
Periode: 30 november 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 29 mei 2007

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

Bij het onderzoek ter plaatse was één van de achterkamers op de eerste verdieping van het voorste deel van het hoofdgebouw niet toegankelijk. Bijzonderheden in de interieurafwerking zijn hier echter niet te verwachten.

SITUERING/ STRUCTUUR

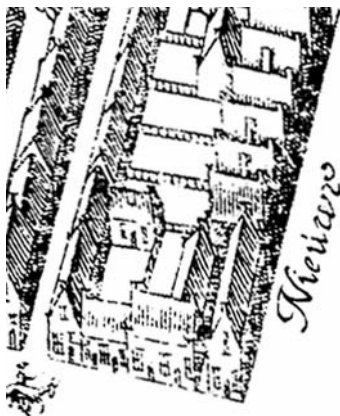
Damsterdiep 12 ligt in een bouwblok aan de noordzijde van het (gedempte) Damsterdiep. Dat bouwblok wordt omsloten door het Damsterdiep (begrenzing aan de zuidzijde), het Schuitendiep (westzijde), de Grote Gang (noordzijde) en de Vosgang (oostzijde). Tussen de panden Damsterdiep 12 en 10 bevindt zich een gang, waarvan het achterste deel is overbouwd (als verbinding met een gebouwtje aan de Grote Gang).

Kern van het pand Damsterdiep 12 is het hoofdgebouw, bestaande uit een aaneengebouwd voor- en achterhuis. Het voorste deel van het hoofdgebouw bestaat uit twee bouwlagen met een schilddak, het achterste deel uit twee bouwlagen met een plat dak.¹ Het voorste deel van het hoofdgebouw lijkt hoger, omdat de voorgevel is uitgevoerd als een drielaagse lijstgevel. Daarachter sluit een éénlaags aanbouw met plat dak aan, die via een overbouwde gang verbonden is met een gebouwtje aan de Grote Gang, eveneens bestaande uit één bouwlaag met een plat dak.

BOUWGESCHIEDENIS

Hoewel buiten de middeleeuwse stadsomwalling gelegen, was het westelijke deel van het Damsterdiep reeds in de 16de eeuw aan weerszijden bebouwd. Het gebied ten noorden van het Damsterdiep had een duidelijk (voor)stedelijk karakter, zo blijkt uit de kaart van Van Deventer uit circa 1560. Van de bebouwing uit deze periode is niets meer behouden gebleven.

De kaart van Haubois uit omstreeks 1643, het noorden is links.

¹ De oppervlakte van het voorgebouw bedraagt circa 7 (breedte) x 19 meter (diepte). Het voorste deel van dit gebouw, het voormalige voorhuis heeft een oppervlakte van circa 7 (breedte) x 11½ meter (diepte).

Op de vogelvluchtplattegrond van Groningen door Haubois uit 1643 staat ter plaatse van Damsterdiep 12 een diephuis getekend, vermoedelijk bestaande uit één bouwlaag met een zadeldak (haaks op de straat). Op de kadastrale minuut van circa 1830 staat een grote, ongedeelde bouwmassa getekend, ter grootte van het huidige voor- en achterhuis en inclusief de eenlaags aanbouw aan de achterzijde. Vermoedelijk bestond het hoofdgebouw (voor- en achterhuis) nog steeds uit één bouwlaag met een kap. In de huidige situatie heeft de begane grond een afwijkende gevelafwerking, namelijk pleisterwerk in plaats van schoon metselwerk.

De kadastrale kaart uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Op de kadastrale minuut van circa 1830 is achter het hoofdgebouw een aanbouw zichtbaar, die breder is dan voor- en achterhuis en op die wijze de gang tussen de panden Damsterdiep 10 en 12 afsluit. Bij de verkenning ter plaatse is geconstateerd dat de kern van deze aanbouw aan de achterzijde bestond uit een vrijstaand achterhuisje van één bouwlaag met een zadeldak (evenwijdig aan de straat). Op de zijgevel van het buurpand (Damsterdiep) tekent zich de contour van dit dak af. Het binnenplaatsje tussen dit achterhuisje en het voorgebouw was kennelijk in 1830 overkapt of overbouwd. Later is het binnenplaatsje weer als open ruimte aangegeven, onder andere op de bouwtekeningen van 1902, 1909 en 1931.

In de tweede helft van de 19de eeuw is het voorste deel van het voorgebouw (voorhuis) verhoogd tot twee bouwlagen met een schilddak, waarbij de voorgevel als een drielaags lijstgevel is uitgevoerd. Het vrijstaande achterhuisje kreeg in 1902 een nieuwe kap, namelijk een mansardedak evenwijdig aan de straat. Het achterste deel van het hoofdgebouw werd in 1909 verhoogd tot twee bouwlagen met een plat dak. Deze verdieping uit 1909 was toegankelijk via een buitentrapp, geplaatst in de gang tussen de panden Damsterdiep 10 en 12. Op een bouwtekening uit 1931 staat deze buitentrapp niet meer getekend; wellicht is de trap in de tussenliggende periode in het pand geplaatst, zoals ook tegenwoordig het geval is.

Vermoedelijk reeds in de 19de eeuw werd het complex uitgebreid met een (pak)huisje aan de Grote Gang, toen nog de Brede Gang genaamd. Volgens de plattegrond van 1902 bestond er een rechtstreekse verbinding tussen het achterhuisje en het (pak)huis aan de Grote Gang. Op de plattegrondtekening van 1909 staat het (pak)huis in de Grote Gang aangeduid als pakhuis. In 1963 is het pakhuis aan de Grote Gang ingericht tot een autostalling, waarbij de kap is gesloopt. Tegelijk werd de binnenplaats tussen het pakhuis en achterhuisje bebouwd (één bouwlaag met plat dak). En vermoedelijk is toen ook de mansardekap van het achterhuisje van Damsterdiep 12 gesloopt.

steekt. Dit middelste venster is ingevuld met een vierruitsraam, deels uitgevoerd als valraam. De twee lage vensters aan weerszijden zijn ingevuld met tweeruitsramen met glas-in-lood in bleke kleuren (ca 1950).

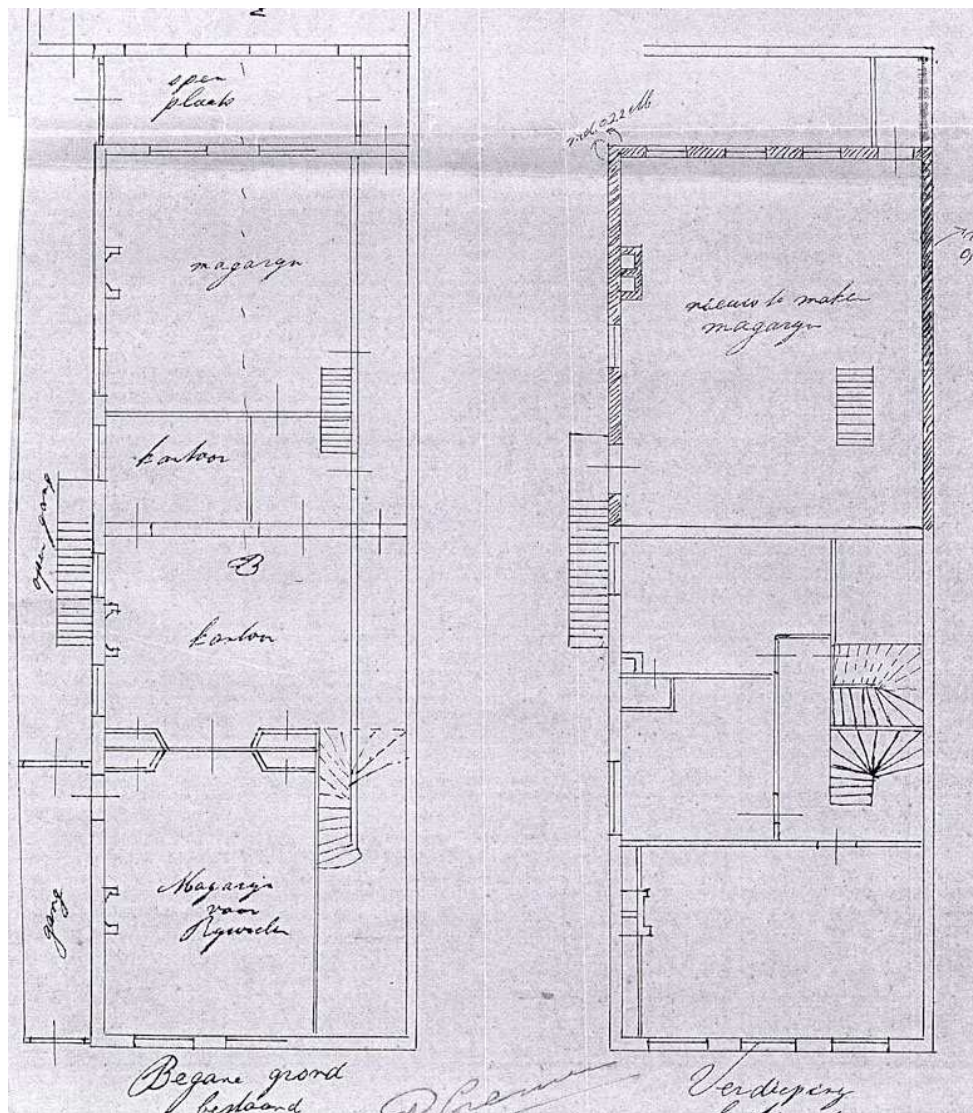
De gang links van het huis wordt afgesloten door een bakstenen poortje, bestaande uit twee pilasters en een flauw driehoekige opbouw. De basementen en kapitelen van de pilasters zijn uitgevoerd in pleisterwerk, dat wit beschilderd is. De driehoekige opbouw wordt afgedekt door een rollaag. De deuropening heeft een getoogde rollaag. Kozijn en deur zijn vernieuwd.

De linker zijgevel is een tweelaags langsegevel, die in tenminste drie bouwfases tot stand is gekomen. Het oudste deel is de begane grond. Het pleisterwerk verhult een verdere fasering, maar het verschil in afwerking (schijnblokken, respectievelijk glad pleisterwerk) doet voor de begane grond ook nog twee bouwfases vermoeden. Het voorste deel van de eerste verdieping hoort bij een laat-19de-eeuwse verhoging. Deze verhoging wordt afgedekt door het schilddak. Een scherpe bouwnaad markeert een faseverschil met het achterste deel van de eerste verdieping, dat in 1909/ 1910 tot stand is gekomen. Als gezegd is de begane grond geheel voorzien van pleisterwerk, waarbij alleen het voorste deel is voorzien van schijnblokken. De deur in dit voorste deel van de begane grond vormt de ingang tot het trappenhuis van de bovenwoning. Deze deur is van betrekkelijk recente datum, evenals het (aparte) bovenlicht. Hiernaast bevindt zich een venster, waarvan kozijn en invulling van recente datum zijn. Achter dit venster bevindt zich de trap naar de bovenwoning. In het achterste deel van de begane grond zijn twee ingekraste segmentbogen te zien, vermoedelijk behorend bij (dicht gemetselde) vensters. Ter plaatse van het achterste venster is nog een bovenlicht aanwezig. Het voorste deel van de eerste verdieping (late 19de eeuw) bevat twee getoogde vensters, waarin T-stolpramen. Het achterste deel van de eerste verdieping (1909/1910) bevatte een brede entree, die in eerste opzet toegankelijk was via een trap tegen de gevel. Bij de verplaatsing van de trap naar de binnenzijde is deze entree-nis dichtgezet. Verder naar achteren bevindt zich een getoogd venster.

De achtergevel van het hoofdgebouw is een tweelaags langsegevel, afgesloten door een houten boeiboord. De (gepleisterde) begane grond gaat vrijwel geheel schuil achter een éénlaags aanbouw. De verdieping uit 1909/1910 is uitgevoerd in schoon metselwerk. Opvallend zijn de drie rondboogvensters, voorzien van vierruitsramen met halfronde bovenlichten. De deuropening is van secundaire oorsprong. Niet alleen zijn kozijn en deur van betrekkelijk recente datum, ook is er sprake van een breed 'manchet' van pleisterwerk.

De achtergevel gezien vanaf het platte dak van het achterhuis.

Plattegrondtekening uit 1909, links de begane grond en rechts de verdieping.

plattegrond van de begane grond

De begane grond bevat een langgerekte winkelruimte, waarvan de interieur-afwerking van betrekkelijk recente datum is. Er zijn geen bijzonderheden geconstateerd. De balklaag viel nergens te bestuderen. In het portaal achter de voordeur in de voorgevel, bevindt zich tevens de toegang tot de bovenwoning.

In het voorste deel van de eerste verdieping is de 19de-eeuwse indeling nagenoeg ongewijzigd behouden gebleven, de interieur-afwerking echter grotendeels vernieuwd. Alleen de deur naar de voorkamer is een beplate paneeldeur, de overige deuren zijn vernieuwd. Het trappenhuis heeft nog een 19de-eeuwse karakteristiek, vooral door de sierlijke trappaal, de leuning met gietijzeren spijltjes en een geprofileerde handlijst en het gietijzeren rondvenster (westgevel). De voorkamer beslaat de volledige breedte van het huis. Tegen de linker zijgevel bevindt zich de schouw, waarvan de afwerking omstreeks 1970 is gemoderniseerd. Daarachter bevinden zich (aan de linkerzijde) een overloop, trappen, een toilet en de keuken en (aan de rechterzijde) twee kamers. De trap naar de zolder is opgenomen in een trapkast.

Het achterste deel van de eerste verdieping (1909) was aanvankelijk een magazijn, toegankelijk via een trap tegen de buitengevel. Vermoedelijk in de jaren twintig van de 20ste eeuw is deze trap naar binnen geplaatst. Op de bouwtekeningen van 1931 is deze trap niet aangegeven. De indeling is van betrekkelijk recente datum. Er is sprake van een sobere interieur-afwerking zonder (historische) bijzonderheden.

De indeling en interieur-afwerking van de zolder is van betrekkelijk recente datum. De constructie was bij deze verkenning niet zichtbaar, maar aangenomen mag worden dat sprake is van een 19de-eeuwse constructie.

BESCHRIJVING ACHTERBOUW

algemeen

De achterbouw van Damsterdiep 12 is samengesteld uit diverse onderdelen. Achter het hoofdgebouw stond een breed achterhuisje, bestaande uit één bouwlaag en een kap.² In eerste opzet was er sprake van een zadeldak, waarvan de aftekening nog valt te herkennen op de zijgevel van het achterhuis van het buurpand (Damsterdiep 14). In 1902 is dit zadeldak vervangen door een mansardedak. Dit dak is gesloopt in 1963, toen alle aanbouwen aan de achterzijde onder een plat dak zijn gebracht. Het plaatsje tussen het hoofdgebouw en achterhuis was vermoedelijk in de vroege 19de eeuw overkapt, want op de kadastrale minuut van circa 1830 valt geen binnenplaats te herkennen. Op de bouwtekening tussen 1902 en 1931 is wel weer sprake van een open plaatsje. Vermoedelijk is het plaatsje in 1963 (definitief) overkapt. Het achterste deel van de achterbouw was een zelfstandig huis aan de Grote Gang, dat vermoedelijk reeds in de 19de eeuw bij Damsterdiep 12 is getrokken. In 1902 was sprake van een pakhuisje. Dit pand kreeg in 1963 een plat dak.

gevels

De achterbouw wordt aan alle kanten begrensd door belendingen. Uitzonderingen zijn de gevel op het kopeinde van de gang tussen de panden Damsterdiep 10 en 12; hier bevindt zich een deur. De gevel aan de Grote Gang bevat een brede garagedeur.

plattegrond

In de indeling en afwerking zijn geen bijzonderheden aangetroffen.

WAARDESTELLING

Het voorhuis van Damsterdiep 12 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de verkaveling, bouwmassa en beeldbepalende voorgevel. Kenmerkend voor de verkaveling van het Damsterdiep zijn de vele ozendruppen, gangen en stegen. Deze verkaveling is hier ongewijzigd gehandhaafd sedert tenminste de 17de eeuw. Van de bouwmassa is het voorste deel van het voorhuis van belang, namelijk het gedeelte met de schildkap. Door verhoging van het achterste deel van het voorhuis is het zelfstandige karakter van dit voorste deel van het voorhuis verminderd. De laat-19de-eeuwse voorgevel is beeldbepalend voor het westelijke deel van het Damsterdiep, mede door de uitermate verzorgde uitvoering van het metselwerk, de gave indeling, de bijzondere detaillering in hardsteen en pleisterwerk. De gevel is nagenoeg geheel gaaf, afgezien van de ontbrekende attiek (met balusters) en enige wijzigingen in de vensters. Van het achterste deel van het voorgebouw heeft de begane grond positieve monumentwaarden (vanwege de vermeende ouderdom) en de eerste verdieping indifferente monumentwaarden (omdat het zelfstandige karakter van het voorhuis daarmee minder prominent is). De indeling en interieur-afwerking van het pand hebben indifferente monumentwaarden.

De achterbouw heeft indifferente monumentwaarden, omdat de samenstellende onderdelen door de vele verbouwingen onherkenbaar zijn geworden en de indeling en interieurafwerking sterk versoberd zijn.

² Dit achterhuis besloeg de breedte van het hoofdgebouw en de naastgelegen steeg.

AANBEVELINGEN

Nader onderzoek van het metselwerk van de zijgevels van de begane grond en de balklaag boven de begane grond is van belang om een ander datering van de oudste bouwfases van het gebouw te verkrijgen.

BIJLAGE

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Damsterdiep 12**
Bouwdoosiernummer : B 4630
D.I.V. bezoek : 22 februari 2005

1902

P. Cremer krijgt een vergunning voor het verhogen van de muren en de balklaag en het vernieuwen van de bekapping van de bestaande keuken op de open grond achter Damsterdiep 12.

1909

P. Cremer krijgt een vergunning voor het bouwen van een verdieping op het achterste gedeelte van het voorgebouw. Het werk wordt in 1910 voltooid.

1925

De firma G. Cremer en Co. krijgt een vergunning om het pakhuis staande in de Groote Gang uitkomende aan het Schuitendiep voor een gedeelte te vernieuwen bestaand in het veranderen van de bekapping. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1931

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1963

Het pand bevat kantoor-, magazijn- en werkruimte en een bovenwoning. P. Huisman krijgt een vergunning voor het verlagen van het achterste gedeelte van het gebouw grenzende aan de Groote Gang, het wijzigen van de gevel aan deze gang en het bebouwen van het binnenplaatsje. De pakhuisruimte/werkruimte wordt verbouwd tot autostalling. Architect H.J. van Wissen tekent voor het bouwplan.

1964

P. Huisman krijgt een vergunning om tegen de voorgevel van het gebouw een neonlichtreclameinstallatie aan te brengen.

1991

Er wordt toestemming verleend voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het veranderen van de indeling. Er is een verkeersschool in het pand gevestigd. De verdieping bestaat uit woonruimte. Wim Kooi uit Groningen is architect van het bouwplan.

H. Wierts